

Αγαπητοί μαθητές,

Το βιβλίο αυτό στόχο έχει να σας βοηθήσει να κατανοήσετε και να εμπεδώσετε όσο γίνεται πληρέστερα την ύλη που εξετάζεται στη Νεοελληνική Γλώσσα της Γ' Γυμνασίου, ώστε να αποκτήσετε γερές βάσεις στο μάθημα αυτό.

Έτσι, ακολουθώντας τις ενότητες του σχολικού βιβλίου, στο παρόν βοήθημα περιλαμβάνονται:

- ✓ Θεωρία σε **πίνακες** των **γραμματικών** και **συντακτικών φαινομένων** που εξετάζονται, με τα αντίστοιχα παραδείγματα.
- ✓ Πληροφορίες για τη **σημασία των λέξεων** (π.χ. συνώνυμα, αντίθετα, υπώνυμα κ.ά.), δοσμένες επίσης σε πίνακες.
- ✓ Τα **σχήματα λόγου**.
- ✓ Πληροφορίες για τον τρόπο κατασκευής **περίληψης**.
Επίσης σε κάθε ενότητα εντάξαμε και τα εξής:
- ✓ **Ασκήσεις** διαφόρων ειδών (π.χ. αντιστοίχιση, συμπλήρωση κενού, εύρεση Σωστού ή Λάθους κ.λπ.), οι απαντήσεις των οποίων δίνονται στο τέλος του βιβλίου.
- ✓ **Κριτήριο Αξιολόγησης** (οι απαντήσεις και σ' αυτό δίνονται στο τέλος του βιβλίου).
- ✓ Το **Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου**, στο οποίο περιλαμβάνονται απλές ασκήσεις για την επισήμανση λαθών που γίνονται συχνά στον γραπτό και τον προφορικό λόγο.

Δήμητρα Καλαβρουζιώτου

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η Ελλάδα στον κόσμο

Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση	7
α. Οι διάφοροι τρόποι σύνδεσης των προτάσεων	7
β. Οι επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και οι συνέπειές τους στον λόγο	14
γ. Οι συνδέσεις των προτάσεων στον προφορικό λόγο.....	15
Η επιλογή της λέξης.....	24
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	27
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	29

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Γλώσσα – Γλώσσες και πολιτισμοί του κόσμου

Είδη δευτερευουσών προτάσεων	31
α. Ονοματικές και επιρρηματικές προτάσεις	31
β. Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις	32
– Ειδικές προτάσεις.....	32
– Βουλευτικές προτάσεις.....	35
– Ενδοιαστικές προτάσεις.....	37
Πολυσημία	49
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	53
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	54

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Είμαστε όλοι ίδιοι. Είμαστε όλοι διαφορετικοί

A. Ερωτηματικές προτάσεις	57
α. Οι ερωτηματικές προτάσεις	57
β. Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις	60
B. Ευθύς και πλάγιος λόγος	69
Κυριολεξία και μεταφορά	76
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	81
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	83

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Ενωμένη Ευρώπη και Ευρωπαίοι πολίτες

Αναφορικές προτάσεις	87
A. Ελληνικά σε ξένες γλώσσες	102
B. Συνώνυμα – Αντίθετα	104
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	111
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	112

ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Ειρήνη – Πόλεμος

Τελικές και αιτιολογικές προτάσεις	115
α. Τελικές προτάσεις	115
β. Αιτιολογικές προτάσεις	117
Ομόηχες και παρόνυμες λέξεις.....	125
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	129
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	131

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Ενεργοί πολίτες για την υπεράσπιση οικουμενικών αξιών

Χρονικές – Υποθετικές προτάσεις	133
α. Χρονικές προτάσεις	133
β. Υποθετικές προτάσεις	135
Υπώνυμα – Ορισμός	148
α. Υπώνυμα	148
β. Ορισμός	150
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	153
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	154

ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Τέχνη: μια γλώσσα για όλους, σε όλες τις εποχές

Αποτελεσματικές – Εναντιωματικές / παραχωρητικές προτάσεις	157
α. Αποτελεσματικές προτάσεις	157
β. Εναντιωματικές / παραχωρητικές προτάσεις	159
Μετωνυμία	168
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	170
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	171

ΕΝΟΤΗΤΑ 8: Μπροστά στο μέλλον

A. Μόρια	175
B. Τα σημεία στίξης	184
Σχήματα λόγου	194
Υπώνυμα – Ορισμός	148
Περίληψη	199
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	202
Κριτήριο Αξιολόγησης.....	203

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	207
-------------------------	-----

Η Ελλάδα στον κόσμο

 ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

α. Οι διάφοροι τρόποι σύνδεσης των προτάσεων

Κύριες και δευτερεύουσες προτάσεις	
<ul style="list-style-type: none"> Οι προτάσεις ως προς τη σχέση που έχουν μεταξύ τους διακρίνονται σε: 	
<p>α. Κύριες ή ανεξάρτητες προτάσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> Κύρια ή ανεξάρτητη λέγεται η πρόταση που δεν εξαρτάται από καμία άλλη. <i>π.χ. Η πραγματική ιστορία της Ελλάδας είναι ο πολιτισμός της.</i>
<p>β. Δευτερεύουσες ή εξαρτημένες προτάσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> Δευτερεύουσα ή εξαρτημένη λέγεται η πρόταση που συμπληρώνει το νόημα μιας άλλης και εξαρτάται από αυτήν. Μια δευτερεύουσα πρόταση δεν μπορεί να σταθεί μόνη της στον λόγο. <i>π.χ. Έφυγε μετανάστης στο εξωτερικό, για να αναζητήσει καλύτερη τύχη.</i> (δευτερεύουσα πρόταση)
<ul style="list-style-type: none"> Δύο ή περισσότερες κύριες ή δευτερεύουσες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με ορισμένες λέξεις (συνδέσμους, αντωνυμίες ή επιρρήματα) σχηματίζοντας οργανωμένα σύνολα προτάσεων (περιόδους) που εκφράζουν ένα νόημα. Τα σύνολα αυτά μπορεί να έχουν τις εξής μορφές: <ul style="list-style-type: none"> α. κύρια + κύρια <i>π.χ. Η Ελλάδα βρίσκεται στο νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου / και συνδέει γεωγραφικά την Ευρώπη με την Ασία και την Αφρική.</i> 	

β. κύρια + δευτερεύουσα

π.χ. *Οι Έλληνες μμούνται συχνά τους ξένους, / γιατί νιώθουν κατώτεροι από αυτούς.*

γ. κύρια + δευτερεύουσα + δευτερεύουσα.

π.χ. *Κανείς δεν πίστευε / ότι η Ελλάδα θα κατάφερε / να πραγματοποιήσει με επιτυχία τους Ολυμπιακούς Αγώνες.*

Πρόταση, περίοδος, ημιπερίοδος

- ✓ **Πρόταση** είναι το μεγαλύτερο σύνολο λέξεων που είναι γραμματικά οργανωμένο και εκφράζει ένα μόνο νόημα σαφές και ολοκληρωμένο. Κάθε πρόταση περιέχει ένα μόνο ρήμα.
π.χ. *Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα.*
- ✓ **Περίοδος** είναι το τμήμα του λόγου που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τελείες ή ισοδύναμα σημεία στίξης (ερωτηματικό, θαυμαστικό, αποσιωπητικά) και αποτελείται από περισσότερες από μία προτάσεις ανάλογα με το πόσα ρήματα περιέχονται σ' αυτήν.
π.χ. *Η Ελλάδα καταλαμβάνει το νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου.* (περίοδος με μία μόνο πρόταση)
Η Ελλάδα είναι μια ευρωπαϊκή χώρα / που γεωγραφικά ανήκει στη νότια Ευρώπη / και καταλαμβάνει το νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου. (περίοδος με τρεις προτάσεις)
- ✓ **Ημιπερίοδος** είναι το τμήμα μιας περιόδου που ξεκινά ή τελειώνει σε άνω τελεία ή βρίσκεται ανάμεσα σε δύο άνω τελείες. Η ημιπερίοδος, όπως και η περίοδος, αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις ανάλογα με το πόσα ρήματα περιέχονται σ' αυτήν.
π.χ. *Έφυγε αμέσως· ήξερε / ότι δεν είχε περιθώρια / να το ξανασκεφθεί.* (δύο ημιπερίοδοι: η πρώτη αποτελείται από μία πρόταση, ενώ η δεύτερη από τρεις προτάσεις)

Τρόποι σύνδεσης των προτάσεων

α. Παρατακτική σύνδεση

- **Παρατακτική σύνδεση** έχουμε όταν οι προτάσεις μιας περιόδου παρατάσσονται η μία δίπλα στην άλλη και συνδέονται μεταξύ τους με **παρατακτικούς συνδέσμους**.
- Με την παρατακτική σύνδεση συνδέονται **όμοιες, ισοδύναμες** προτάσεις:
κύριες + κύριες
δευτερεύουσες + δευτερεύουσες.
π.χ. *Επισκεφθήκαμε το Αρχαιολογικό Μουσείο / και θαυμάσαμε τα ανεκτίμητης αξίας εκθέματά του.* (κύρια + κύρια)

Αν δεν παραδεχτεί το λάθος του / και (αν) δε μου ζητήσει συγγνώμη, δε θα του ξαναμιλήσω. (Αν δεν παραδεχτεί ... και δε μου ζητήσει συγγνώμη: δευτερεύουσα + δευτερεύουσα)

- Η παρατακτική σύνδεση γίνεται με τους εξής **παρατακτικούς συνδέσμοις**:
 - **συμπλεκτικοί**: και / κι, ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ
 - **αντιθετικοί**: αλλά, όμως, μα, ωστόσο, παρά, μόνο, εντούτοις, εξάλλου, μολαταύτα κ.ά.
 - **διαχωριστικοί / διαζευκτικοί**: ή, είτε
 - **συμπερασματικοί**: άρα, επομένως, λοιπόν, ώστε (αυτοί συνδέουν κυρίως περιόδους ή ημιπεριόδους).

β. Υποτακτική σύνδεση

- **Υποτακτική σύνδεση** έχουμε όταν οι προτάσεις μιας περιόδου πλέκονται αξεδιάλυτα μεταξύ τους, έτσι ώστε κάποιες να μεταβάλλονται σε μέρη μιας άλλης πρότασης, και συνδέονται μεταξύ τους με **υποτακτικούς συνδέσμοις** ή **αναφορικές αντωνυμίες** και **επιρρήματα** ή **ερωτηματικές αντωνυμίες** και **επιρρήματα**.
- Με την υποτακτική σύνδεση συνδέονται:
 - **κύριες + δευτερεύουσες**
 - **δευτερεύουσες + δευτερεύουσες** (η μία δευτερεύουσα εξαρτάται από την άλλη).
 π.χ. *Είναι πολύ κουρασμένος, / γιατί χθες δούλεψε ως αργά.* (κύρια + δευτερεύουσα)
Τον προειδοποίησε / πως θα τον αποβάλει από την αίθουσα / αν ξανακάνει φασαρία. (πως θα τον αποβάλει από την αίθουσα: δευτερεύουσα πρόταση που συνδέεται υποτακτικά με την κύρια *Τον προειδοποίησε – αν ξανακάνει φασαρία*: δευτερεύουσα πρόταση που συνδέεται υποτακτικά με τη δευτερεύουσα *πως θα τον αποβάλει από την αίθουσα*)
- Συχνά στην υποτακτική σύνδεση δημιουργούνται πιο σύνθετα σύνολα προτάσεων, με πολλές δευτερεύουσες που εξαρτώνται από μία κύρια και από άλλες δευτερεύουσες προτάσεις.
 π.χ. *Είναι συχνά δύσκολο για τον Αγγλοσάξονα ταξιδεντή να καταλάβει πώς μία χώρα που μοιάζει ποτισμένη ως το μεδούλι από τη βυζαντινή παράδοση της ορθοδοξίας, παράδοση καταφανέστατη στις εκκλησίες και των μικρότερων χωριών ή στα μοναστήρια που στεφανώνουν τις πιο απόμερες βουνοπλαγιές, μπορεί να αφήνεται με τέτοια εγκατάλειψη στις γήινες απολαύσεις.*

- Διαγραμματικά η παραπάνω περίοδος μπορεί να παρουσιαστεί ως εξής:

Είναι **σχετικά δύσκολο** για τον Αγγλοσάξονα ταξιδευτή (κύρια)

να καταλάβει (δευτερο.)

πώς **μία χώρα** **μπορεί** (δευτερο.)

που μοιάζει ποτισμένη ως το με-
δούλι από τη βυζαντινή παράδοση
... ή **στα μοναστήρια** (δευτερο.)

που στεφανώνουν τις
πιο απόμερες βουνοπλαγιές (δευτερο.)

να αφήνεται με τέτοια
εγκατάλειψη στις γήινες
απολαύσεις (δευτερο.)

- Η υποτακτική σύνδεση γίνεται με:
 - υποτακτικούς συνδέσμους:** βουλητικούς (*να, και*), διστακτικούς (*μη[ν], μήπως*), χρονικούς (*όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, πριν, ώσπου, όποτε κ.ά.*), ειδικούς (*ότι, πως, που*), αποτελεσματικούς (*ώστε [να], που [να]*), υποθετικούς (*αν, σαν, άμα*), τελικούς (*να, για να*), αιτιολογικούς (*γιατί, επειδή, αφού, διότι, που*), εναντιωματικούς (*αν και, ενώ, μολοντί, μόλο που, και που, που, και ας, ας*).
 - αναφορικές αντωνυμίες** (*όποιος, -α, -ο, οποίος, -α, -ο, όσος, -η, -ο, που*) και αναφορικά επιρρήματα (*όπως, που, όσο κ.ά.*).
 - ερωτηματικές αντωνυμίες** (*τι, ποιος, -α, -ο, πόσος, -η, -ο*) και ερωτηματικά επιρρήματα (*πού, πότε, πώς, πόσο*).
 - συνδεσμικές φράσεις** (*εκεί που, τη στιγμή που, την ώρα που κ.λπ.*).

γ. Ασύνδετο σχήμα

- **Ασύνδετο σχήμα** έχουμε όταν λέξεις που έχουν τον ίδιο συντακτικό ρόλο ή όμοιες προτάσεις μπαίνουν η μία μετά την άλλη χωρίς κάποια συνδετική λέξη ανάμεσά τους. Στην περίπτωση αυτή οι λέξεις ή οι προτάσεις **χωρίζονται με κόμμα**.
π.χ. *Ανεβήκαμε τις σκάλες, στρίψαμε δεξιά στον διάδρομο, φτάσαμε μπροστά στην πόρτα του διευθυντή.*

Τι άλλο πρέπει να γνωρίζουμε για την παρατακτική και υποτακτική σύνδεση

✓ Σύνδεση με αντιθετικούς συνδέσμους

- Οι αντιθετικοί σύνδεσμοι ωστόσο, εντούτοις, μολαταύτα συνδέουν συνήθως περιόδους ή ημιπερίόδους.
π.χ. Οι Έλληνες ως λαός έχουν πολλά προτερήματα. **Ωστόσο** παρουσιάζουν και πολλά ελαττώματα.
- Η αντιθετική σύνδεση μπορεί να είναι:
 - α. απλή**
π.χ. Του πρότεινα να έρθει μαζί μας, **αλλά** δεν ήθελε.
 - β. επιδοτική** (το δεύτερο από τα δύο συνδεόμενα μέρη παριστάνεται ως πιο σημαντικό από το πρώτο).
π.χ. **Όχι μόνο** ξόδεψε όλα τα λεφτά του, **αλλά και** δανείστηκε ένα μεγάλο ποσό από την τράπεζα.

✓ Σύνδεση με διαχωριστικούς συνδέσμους

- Μερικές φορές αντί για κάποιον διαχωριστικό σύνδεσμο μπορεί να έχουμε τύπο του ρήματος **θέλω**.
π.χ. **Θες** το αμέλησα εγώ, **θες** το μετάνιωσε εκείνος, τελικά αυτό που είχαμε συμφωνήσει δεν προχώρησε.
- Όταν δύο προτάσεις είναι αντίθετες μεταξύ τους και ο λόγος ζωηρός, οι διαχωριστικοί σύνδεσμοι μπορεί να παραλείπονται.
π.χ. **Έρθεις δεν έρθεις**, εγώ θα πάω. (= Είτε έρθεις είτε δεν έρθεις...)

✓ Σύνδεση με συμπερασματικούς συνδέσμους

- Οι συμπερασματικοί σύνδεσμοι συνδέουν κυρίως περιόδους ή ημιπερίόδους.
π.χ. **Αύριο** δεν έχω σχολείο. **Επομένως** μπορώ να βρεθώ με τους φίλους μου στο γυμναστήριο.
- Ο **ώστε** εκτός από παρατακτικός είναι και υποτακτικός σύνδεσμος, οπότε εισάγει δευτερεύουσες αποτελεσματικές προτάσεις.
π.χ. Δεν έκανες την εργασία σου για το σχολείο. **Ωστε** μου είπες ψέματα. (εδώ ο **ώστε** είναι παρατακτικός)
Έκανε τόσο κρύο, **ώστε** το νερό στους σωλήνες πάγωσε. (εδώ ο **ώστε** είναι υποτακτικός)

✓ Ο σύνδεσμος και

- α.** Ο σύνδεσμος **και** μπορεί να έχει τις εξής σημασίες:
 - και συγχρόνως (για πράξεις σύγχρονες)
π.χ. **Τρώει και βλέπει τηλεόραση.** (= και συγχρόνως βλέπει...)
 - και έπειτα (δηλώνει χρονική ακολουθία πράξεων)
π.χ. **Έβγαλε μια κραυγή τρόμου και λιποθύμησε.** (= και έπειτα λιποθύμησε)

- **και** γι' αυτό (δηλώνει σχέση αιτίας-αποτελέσματος)
π.χ. Δεν ένιωθε καλά **και** ζήτησε άδεια να φύγει νωρίς από τη δουλειά. (= και γι' αυτό ζήτησε...)
 - **αλλά** (δηλώνει σχέση αντίθεσης)
π.χ. Ήθελα να πω πολλά **και** δεν είπα τίποτα. (= αλλά δεν είπα τίποτα)
 - **και έτσι, και μ' αυτόν τον όρο** (δηλώνει σχέση συμφωνίας)
π.χ. Ας πιάσει μια δουλειά **και** να τον βοηθήσω κι εγώ. (= και μ' αυτόν τον όρο να τον βοηθήσω κι εγώ)
 - **ακόμη και** (επιδοτική σημασία)
π.χ. **Και** ένα παιδί το ξέρει αυτό! (= Ακόμη και ένα παιδί το ξέρει αυτό)
 - **επιπλέον, επίσης** (προσθετική σημασία).
π.χ. Στο τέλος της παράστασης δόθηκε **και** μια μικρή συναυλία. (= δόθηκε επίσης μια μικρή συναυλία)
- β.** Το **και** μπορεί να έχει **μεταβατικό ρόλο** (δηλώνει τη μετάβαση του λόγου από τα προηγούμενα στα επόμενα – μπαίνει στην αρχή μιας περιόδου).
π.χ. Μήνες έψαχνε για δουλειά, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. **Και** μια μέρα χτύπησε ξαφνικά το τηλέφωνο.
- γ.** Το **και** μπορεί να χρησιμοποιείται ως εναλλακτικός τρόπος διατύπωσης διάφορων μορφών υποτακτικής σύνδεσης (**ισοδυναμεί** δηλαδή **με υποτακτικό σύνδεσμο**).
π.χ. Αρχίζω **και** (= να) θυμώνω.
Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας μυλωνάς **και** (= που) είχε μία κόρη.
Μ' έκανες **και** (= ώστε) είπα ψέματα στους γονείς μου.

✓ **Η στίξη στην παρατακτική σύνδεση**

- Όταν η σύνδεση γίνεται με **συμπλεκτικούς** και **διαζευκτικούς** συνδέσμους, **δε βάζουμε κόμμα**.
π.χ. Δεν ξέρω αν θα μείνω ή θα φύγω.
Μπήκε βιαστικά στο σπίτι και κλείδωσε καλά την πόρτα.
- Κάποτε όμως μπορεί να μπει κόμμα πριν από το **και**, όταν:
 - παρεμβάλλεται δευτερεύουσα πρόταση.
π.χ. Έφυγα βιαστικά από το σπίτι, **γιατί είχα αργήσει στη δουλειά, και** ξέχασα την τσάντα μου και τα γυαλιά μου.
 - το **και** ενώνει όλα τα προηγούμενα μ' αυτά που ακολουθούν ή τα ενώνει με διαφορετικό τρόπο (στην περίπτωση αυτή διευκολύνει την κατανόηση του κειμένου).
π.χ. Είναι ο μόνος που ξέρει τόσο καλά την ιστορία του τόπου μας, **και** τον θαυμάζω.

✓ **Η στίξη στην υποτακτική σύνδεση**

- Οι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις (ειδικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, πλάγιες ερωτηματικές, αναφορικές ονοματικές) που λειτουργούν ως υποκείμενο ή αντικείμενο στο ρήμα της πρότασης από την οποία εξαρτώνται **δε χωρίζονται με κόμμα** από

αυτή (την πρόταση εξάρτησης). Αντίθετα, χωρίζονται με κόμμα όταν λειτουργούν ως επεξήγηση σε λέξη της πρότασης εξάρτησης.

π.χ. *Είναι φανερό ότι λέει ψέματα.* (ειδική πρόταση, υποκ. στην απρόσωπη έκφραση *Είναι φανερό*)

*Μόνο αυτό απαιτούσε, **να τον σέβονται οι άλλοι.*** (βουλπτική πρόταση, επεξήγηση στο *αυτό* της κύριας)

- Οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις που δηλώνουν κάποια επιρρηματική σχέση (χρονικές, αιτιολογικές, αποτελεσματικές, υποθετικές, εναντιωματικές, αναφορικές επιρρηματικές) **χωρίζονται με κόμμα** από την πρόταση εξάρτησης.

π.χ. *Δε θα έρθω μαζί σας, **γιατί νιώθω κουρασμένος.***

*Επέμενε τόσο πολύ, **ώστε τελικά δέχθηκα την πρότασή του.***

- Συχνά το κόμμα ανάμεσα σε μια κύρια και μια δευτερεύουσα επιρρηματική παραλείπεται, όταν και οι δύο είναι πολύ σύντομες (ιδιαίτερα όταν η δευτερεύουσα είναι τόσο μικρή, ώστε να εκλαμβάνεται ότι αντικαθιστά ένα επίρρημα).

π.χ. *Πήγαινε όπου θέλεις.*

Ήρθα για να μείνω.

Σύγκριση των τρόπων σύνδεσης των προτάσεων

<p>α. Παρατακτική σύνδεση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Η παρατακτική σύνδεση είναι απλός τρόπος σύνδεσης των προτάσεων. Η λογική σχέση μεταξύ των νοημάτων των προτάσεων εννοείται από τη θέση που έχουν στη σειρά του λόγου ή από τον τόνο της φωνής (στον προφορικό λόγο). π.χ. <i>Περπάτησε πολύ και κουράστηκε.</i> (από τη σειρά των προτάσεων φαίνεται η σχέση αιτίου-αποτελέσματος: <i>επειδή περπάτησε πολύ</i> [αίτιο], <i>κουράστηκε</i> [αποτέλεσμα]) • Η παρατακτική σύνδεση χρησιμοποιείται κυρίως στον καθημερινό λόγο και στα έργα της λαϊκής λογοτεχνικής παράδοσης (τραγουδία – παραμύθια). Αυτό όμως δεν αποκλείει τη χρήση της παρατακτικής σύνδεσης και σε πιο σύνθετες μορφές λόγου, όπως στη λογοτεχνία ή το δοκίμιο.
<p>β. Υποτακτική σύνδεση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Με την υποτακτική σύνδεση φαίνεται πληρέστερα η εσωτερική, λογική σχέση που υπάρχει μεταξύ των συνδεόμενων προτάσεων. π.χ. <i>Αφού έφαγε, κοιμήθηκε.</i> (φαίνεται ξεκάθαρα η χρονική σχέση μεταξύ των δύο προτάσεων) • Γενικά θεωρείται ότι η υποτακτική σύνδεση χαρακτηρίζει έναν πιο σύν-

	<p>θετο και επεξεργασμένο λόγο, συχνά μακροπερίοδο. Αυτό όμως δεν επιβεβαιώνεται πρακτικά, αφού υποτακτική σύνδεση μπορεί να συναντήσουμε και σε πιο απλές μορφές λόγου (π.χ. σε λαϊκές αφηγήσεις).</p>
<p>γ. Ασύνδετο σχήμα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Το ασύνδετο σχήμα χρησιμοποιείται όταν επιδιώκεται γοργότητα και ζωηρότητα στο ύφος ή όταν πρόκειται να παρουσιαστούν πολλά νοήματα σ' ένα όλο. Συχνή είναι η χρήση του ασύνδετου σχήματος στον καθημερινό προφορικό λόγο, σε προϊόντα της λαϊκής λογοτεχνικής παράδοσης (παροιμίες, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια) αλλά και στον έντεχνο ποιητικό και πεζό λόγο.

Β. Οι επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και οι συνέπειές τους στον λόγο

<p>α. Η επιλογή των συνδετικών λέξεων</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Η συνδετική λέξη που επιλέγει ένας ομιλητής για τη σύνδεση δύο προτάσεων φανερώνει το είδος της σχέσης που έχουν οι προτάσεις αυτές στη σκέψη του ομιλητή (π.χ. σχέση χρονική, αιτίας-αποτελέσματος, αντιθετική, προϋπόθεσης, επεξήγησης κ.λπ.). Για παράδειγμα στην πρόταση «Βαριέμαι, επειδή υπάρχω» ο ομιλητής επιλέγει τη συνδετική λέξη επειδή, για να δηλώσει τη σχέση αιτίας-αποτελέσματος ανάμεσα στις δύο προτάσεις. Αντίστοιχα στην πρόταση «Αν φύγουμε αμέσως, θα προλάβουμε το λεωφορείο» ο ομιλητής επιλέγει τη συνδετική λέξη αν, για να δηλώσει τη σχέση προϋπόθεσης που υπάρχει ανάμεσα στις δύο προτάσεις.
<p>β. Η απουσία συνδετικών λέξεων</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Αν ένας ομιλητής επιλέγει να αποφύγει τη χρήση συνδετικών λέξεων μεταξύ των προτάσεων, αυτό μπορεί να σημαίνει: <ul style="list-style-type: none"> – ότι η σχέση των προτάσεων είναι ολοφάνερη και δε χρειάζεται να τη δηλώσει με μια λέξη. – ότι προτιμά να αφήσει τον δέκτη να ανακαλύψει τη σχέση ή να δώσει τη δική του ερμηνεία. – ότι δεν μπορεί να δηλώσει τη σχέση των δύο προτάσεων, δεν είναι σίγουρος ή πιθανόν είναι αμήχανος.

- ότι **έχει βρει άλλους τρόπους** (μη λεκτικούς) για να δηλώσει τη σχέση· π.χ. στον προφορικό λόγο μπορεί να χρησιμοποιεί παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία, όπως ο επιτονισμός (ο χρωματισμός και η διακύμανση της φωνής), οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου κ.λπ.
- ότι **επιλέγει το ασύνδετο σχήμα**, για να δώσει ζωηρότητα και γοργότητα στον λόγο ή για να παρουσιάσει πολλά νοήματα σ' ένα όλο.

Τι συμβαίνει στη διαφήμιση και τον ποιητικό λόγο

- ✓ Οι συνδετικές λέξεις και επομένως η υποτακτική σύνδεση **αποφεύγονται** στις διαφημίσεις και τον ποιητικό λόγο. Αυτό συμβαίνει γιατί:
 - α.** επιδιώκεται **να κινητοποιηθεί η φαντασία του δέκτη/αναγνώστη**, προκειμένου να κάνει τις δικές του συνδέσεις στα νοήματα.
 - β.** ο λόγος γίνεται πιο **απλός, άμεσος και ζωηρός** και επομένως το μήνυμα είναι πιο κατανοητό στον δέκτη.

γ. Οι συνδέσεις των προτάσεων στον προφορικό λόγο

Όσον αφορά τη σύνδεση των προτάσεων στον προφορικό λόγο, παρατηρούμε τα εξής:

- Στον καθημερινό προφορικό λόγο συχνά **οι συνδετικές λέξεις παραλείπονται**.
- Η έλλειψη συνδετικών λέξεων κάνει το **ύφος** του λόγου περισσότερο **άμεσο, ζωηρό, γρήγορο, οικονομικό**.
- Η προσθήκη συνδετικών λέξεων κάνει το **ύφος** του λόγου πιο **επίσημο, τυπικό, ακριβολόγο** αλλά και πιθανώς **φλύαρο**.
- Στον προφορικό λόγο, όπου και όταν παραλείπονται οι συνδετικές λέξεις, υπάρχουν **άλλα στοιχεία** (παραγλωσσικά ή εξωγλωσσικά) που μας βοηθούν στην κατανόηση του νοήματος, όπως ο **επιτονισμός**, οι **χειρονομίες**, οι **εκφράσεις του προσώπου**.

Ας δοκιμάσουμε τις γνώσεις μας στην παρατακτική και υποτακτική σύνδεση των προτάσεων*

- 1.1. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που χαρακτηρίζει σωστά τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται οι προτάσεις στις παρακάτω περιπτώσεις.
 1. Έκατσε κοντά στον άγνωστο άντρα και έπιασε κουβέντα μαζί του.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 2. Ή δεν έχουμε γράψει σωστά την άσκηση ή έχουμε κάνει λάθος στη λύση.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 3. Είμαι σίγουρος ότι πολύ γρήγορα θα αντιληφθεί το λάθος του.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 4. Οι άνθρωποι αθλούνται για να ασκήσουν το σώμα τους αλλά και το μυαλό τους.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 5. Οργίστηκε, φώναξε, έκλαψε, στο τέλος ηρέμησε.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 6. Όταν θα έρθει η ώρα, θα θυμηθείς τα λόγια μου.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 7. Όλος ο κόσμος γονάτισε στα χώματα, έκανε το σταυρό του, κοίταζε παρακαλεστικά τον Θεό μέσα στα γαλάζια μάτια τ' ουρανού.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 8. Όχι μόνο δεν ήρθες χθες βράδυ, αλλά ούτε και μας ειδοποίησες.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 9. Αν θυμηθείς τη διεύθυνση, τηλεφώνησέ μου αμέσως.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση
 10. Δουλεύει πολύ, αλλά δε διαμαρτύρεται ποτέ.
α. ασύνδετο σχήμα β. παρατακτική σύνδεση γ. υποτακτική σύνδεση

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

1.2. Στις παρακάτω περιόδους να βρείτε τις προτάσεις από τις οποίες αποτελούνται, τον τρόπο σύνδεσης μεταξύ τους (παράταξη, υπόταξη, ασύνδετο σχήμα) και τις συνδετικές λέξεις.

α. Η σύγχρονη Ελλάδα παρουσιάζει πολλές και διαφορετικές όψεις, οι οποίες συχνά είναι αντιφατικές μεταξύ τους.

→ Η σύγχρονη Ελλάδα ... όψεις: κύρια – οι οποίες συχνά ... μεταξύ τους: δευτερεύουσα αναφορική, που συνδέεται υποτακτικά με την κύρια (Κ + Δ) με την αναφορική αντωνυμία οι οποίες.

β. Τα λαμπρά επιτεύγματα των προγόνων μας όχι μόνο προσδίδουν αίγλη ακόμα και σήμερα στη χώρα μας, αλλά και επηρέασαν καθοριστικά τη διαμόρφωση τόσο του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού όσο και του παγκόσμιου.

→

γ. Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη της φιλοσοφικής και επιστημονικής σκέψης, απ' αυτόν γεννήθηκαν η δημοκρατία, η λογοτεχνία, το θέατρο και αυτός μας κληροδότησε έργα τέχνης και λόγου απαράμιλλης αξίας και ομορφιάς.

→

δ. Αν και οι Έλληνες αισθάνονται περήφανοι για τις μοναδικές φυσικές ομορφιές της πατρίδας τους, καταστρέφουν ασυλλόγιστα το φυσικό περιβάλλον είτε επειδή αδιαφορούν γι' αυτό είτε γιατί έχουν υποκύψει στα θέληγτρα της τουριστικής ανάπτυξης και της εμπορευματοποίησης.

→

ε. Όταν αυτό το απόλυτο μεσογειακό φως έπεσε πάνω στον γύρω μου κόσμο, μπόρεσα να δω πως ήταν υπέροχα όμορφο.

→

στ. Βράδιασε, άναψαν τα φώτα, το κρύο και η βροχή δυνάμωσαν, αραίωσε και η κίνηση στους δρόμους.

β. Τα πουλιά κελαηδούσαν τόσο γλυκά, **ώστε** τα παιδιά σταματούσαν το παιχνίδι **για να τ' ακούσουν**.

→

γ. Με τα ταξίδια **όχι μόνο** γνωρίζουμε ξένους τόπους και πολιτισμούς **αλλά και** ξεφεύγουμε από τη μονότονη καθημερινότητα.

→

δ. Στο κείμενο αυτό καθρεφτίζονται όψεις της λαϊκής ζωής που σιγά σιγά σβήνουν **ή** έχουν ήδη χαθεί **και** ταυτόχρονα προβάλλεται έμμεσα η αξία της λαϊκής παράδοσης.

→

ε. Έζησε πολλά χρόνια στο εξωτερικό, **όμως** ποτέ δεν ξέχασε την πατρίδα του.

→

1.5. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις ακολουθώντας το είδος της σύνδεσης που σημειώνεται κάθε φορά.

α. Αγαπά τους γονείς του, *αλλά δε συμμορφώνεται πάντα με τις υποδείξεις τους*... (παρατακτική)

β. Φοβήθηκε (υποτακτική)

γ. Είδε την ταινία (παρατακτική)

δ. Πήγαινε γρήγορα σπίτι (παρατακτική)

ε. Θα πάμε εκδρομή το Σαββατοκύριακο (υποτακτική)

στ. Δεν τον ξέρω καλά
(παρατακτική)

ξ. Στενοχωρήθηκε
(υποτακτική)

1.6. Στο παρακάτω κείμενο να υπογραμμίσετε τις προτάσεις από τις οποίες αποτελείται και να βρείτε το είδος τους (κύριες ή δευτερεύουσες) καθώς και τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους.

Καμιά φορά, όταν πηγαίναμε εκδρομή, ο καθηγητής έβαζε τα παιδιά που τον περιτριγύριζαν να λένε ιστορίες διάφορες από τον τόπο και κυρίως ιστορίες για το μέρος όπου είχαμε πάει εκδρομή. Ήταν ωραία μέσα στον καθαρό αέρα, στα λουλούδια και στα φυτά ν' ακούς τις ιστορίες αυτές. Έλεγαν τα διάφορα ονόματα των χωραfiών, των βράχων, των πηγών, ακόμα και των μεγάλων δέντρων, κι εγώ τα άκουγα κατάπληκτος. Έλεγαν ιστορίες, παραμύθια, όμορφα ανέκδοτα και προπάντων τραγουδούσαν δημοτικά τραγούδια. Αυτοί, φίλε μου, ξέρανε τη ρίζα και τη φύτρα¹ τους πάππου προς πάππου, ενώ εμείς καλά καλά ούτε τον παππού μας δεν ξέραμε. Και ο καθηγητής μέσα σ' όλα, κι ας έλεγε ότι είναι απ' την Αθήνα. Πώς τα ήξερε τόσα πράγματα; Ακόμα και τα ίδια τα παιδιά απορούσαν με τον εαυτό τους. Πώς και τα θυμήθηκαν όλα αυτά, από πού τα βγάζαν, πότε τα είχαν μάθει και δεν το ξέραν; Σαν ένας θησαυρός κρυφός και αλογάριαστος² που ο ενθουσιασμός ενός ανθρώπου τον είχε ξυπνήσει.

Γ. Ιωάννου, «Να 'σαι καλά δάσκαλε» (διασκευή)

1. **φύτρα:** καταγωγή (μεταφορικά). 2. **αλογάριαστος:** που δεν τον υπολογίζουν.

- Καμιά φορά ο καθηγητής έβαζε τα παιδιά: κύρια.....
- όταν πηγαίναμε εκδρομή: δευτερεύουσα χρονική, συνδέεται υποτακτικά με την κύρια με τον σύνδεσμο όταν.....
-
-
-
-
-
-

1.8. Στα παρακάτω κείμενα να βρείτε τι είδους συνδέσεις των προτάσεων κυριαρχούν και να εξηγήσετε γιατί.

α.

Χρονικό

*Ο πατέρας είπε
αγαπώ τον ξεραμένο καπνό
έγινε καπνεργάτης

η μητέρα γύρεψε παιδιά
ταίρι και σπιτικό
ζευγάρωσαν

ο μεγάλος
έφαχνε από παιδί
τον κούρασαν οι μάχες

ο μικρός
δε ζήτησε τίποτα
έφυγε σε ξένο τόπο

το σπίτι μπογιατίζεται κάθε χρόνο
ο πατέρας βγήκε στη σύνταξη
η μητέρα χτίστηκε στις κάμαρες
ο μικρός γίνηκε σιδερόδρομος μακρύς
κι ο μεγάλος σκέφτηκε να πει
αγαπώ τον ξεραμένο καπνό
άργησε προκόψανε οι μηχανές*

Λ. Ξανθόπουλος, *Αντίφυχα*

- β.** *Ήταν μια φτωχή γυναίκα κι είχε ένα παιδί, και δεν είχαν ψωμί να φαν. Τότες το παιδί παίρνει και φορτώνει ασφάκες¹ και πήγε και τις πουλήσε και πήρε δυο παράδες. Και καθώς γύριζε, ήβρε κάτι παιδιά, που σκοτώναν ένα φίδι, και τους λέει: «Νάτε έναν παρά και μη το σκοτώνετε!». Τους έδωκε τον παρά και δεν το σκότωσαν τα παιδιά, και το φίδι τον εκυνήγησε. Και καθώς πήγε στο σπίτι του, είπε της μάνας του όσα έκαμε. Κι η μάνα του τον εμάλωσε και του είπε: «Εγώ σε στέλνω να πάρεις παράδες να φάμε και συ μου φέρνεις φίδια!». Κι αυτός της είπε: «Ας είναι, μάνα, κάτι θα μας φελέσει² κι αυτό». Το παιδί πήρε πάλι ασφάκες και τις πουλήσε και καθώς γύριζε, ήβρε κάτι παιδιά, που σκοτώναν ένα σκυλί, και τους είπε: «Νάτε έναν παρά και μη το σκοτώνετε!». Πήραν τα παιδιά τον παρά κι αφήκαν το σκυλί. Τότες αυτό τον εκυ-*

νήγησε πάλι. Το παιδί πήγε στη μάνα του και της είπ' όσα έκαμε. Και πάλι τον εμπάλωσ' η μάνα του, καθώς και πρώτα. Πήρε πάλι ασφάκες και τις πουύλησε, κι όντας γύριζε, ήβρε κάτι παιδιά που σκότωναν μια γάτα, και τους είπε: «Μη την σκοτώνετε, να σας δώκω έναν παρά!». Και τους έδωκε τον παρά κι άφησαν τη γάτα...

Το φίδι, το σκυλί και η γάτα (λαϊκό παραμύθι – απόσπασμα)

1. **ασφάκες:** είδος θάμνου. 2. **φελέσει:** ωφελήσει.

γ.

*Αξίζετε όλοι έναν χρόνο χωρίς δόσεις!
Πρόγραμμα Συγκέντρωσης Οφειλών «Με συμφέρει»
Η πρώτη δόση έναν χρόνο μετά!*

δ.

[Η παρακμή της σπαρτιατικής πολιτείας]

Η διαφθορά και η παρακμή της πολιτείας των Λακεδαιμονίων άρχισε από τότε σχεδόν που οι Σπαρτιάτες κατέλυσαν την αθηναϊκή ηγεμονία και γέμισαν χρυσάφι και ασήμι. Ωστόσο, όσο καιρό διατηρούσαν στις κληρονομίες τον αριθμό των οικογενειών που είχε καθορίσει ο Λυκούργος, και ο πατέρας άφηγε τον κλήρο του στο παιδί του, η διατήρηση αυτής της τάξης και της ισότητας συγκρατούσε, ως ένα σημείο, την πόλη, παρά τα άλλα σφάλματά της. Όταν όμως έγινε έφορος ο Επιτάδευς, ένας άνθρωπος με δύναμη αλλά αλαζονικός και με βίαιο χαρακτήρα, πρότεινε, επειδή είχε κάποιες διαφορές με το γιο του, ένα νόμο σύμφωνα με τον οποίο θα μπορούσε κανείς να παραχωρήσει την περιουσία του και τον κλήρο του σ' όποιον ήθελε, είτε όσο ήταν ακόμα ζωντανός είτε μετά το θάνατό του, με διαθήκη. Αυτός λοιπόν πρότεινε το νόμο ειδικά για να ικανοποιήσει την προσωπική του μνησικακία· οι άλλοι όμως, από απληστία, καλοδέχτηκαν το νόμο και τον επικύρωσαν, καταστρέφοντας έτσι το πιο έξοχο πολίτευμα. Γιατί, εκείνοι που είχαν δύναμη, άρχισαν χωρίς δισταγμό να αποκτούν περιουσίες, αποξενώνοντας απ' αυτές τους νόμιμους κληρονόμους. Γρήγορα ο πλούτος συγκεντρώθηκε στα χέρια λίγων κι έπεσε στην πόλη φτώχεια, με επακόλουθο την απροθυμία για ευγενικές απασχολήσεις και την πτώση του ελεύθερου φρονήματος των πολιτών, καθώς και το φθόνο και την έχθρα εναντίον εκείνων που είχαν περιουσία. Οι Σπαρτιάτες με πλήρη πολιτικά δικαιώματα που απόμειναν δεν ξεπερ-

νούσαν τους εφτακόσιους κι απ' αυτούς οι εκατό ίσως είχαν στην κατοχή τους γη και κλήρο. Ο υπόλοιπος λαός ζούσε στην πόλη χωρίς πόρους και πολιτικά δικαιώματα κι έδειχνε αδράνεια και απροθυμία στην αντιμετώπιση εξωτερικών πολέμων, ενώ περίμενε πάντα να βρει μια ευκαιρία για να ανατρέψει και να αλλάξει την κατάσταση.

Πλούταρχος, *Άγισ και Κλεομένης*

✓ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ

- Η σημασία κάθε λέξης δεν είναι δεδομένη και αναλλοίωτη. Για να καταλάβουμε σωστά το νόημά της, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας:
 - **ποιος** τη λέει
 - **σε ποιον** την απευθύνει
 - **πού** και **πότε** τη χρησιμοποιεί
 - σε **τι είδους κείμενο** περιλαμβάνεται
 - ποιο είναι το **πολιτισμικό πλαίσιο** στο οποίο χρησιμοποιείται.

Παράγοντες που καθορίζουν την επιλογή των λέξεων στον λόγο

Ειδικότερα η επιλογή των λέξεων στον λόγο καθορίζεται από παράγοντες όπως:

α. οι σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ τους, και κυρίως:

- οι **σχέσεις συνωνυμίας**. *Συνώνυμες* είναι δύο ή περισσότερες λέξεις όταν είναι ισοδύναμες ως προς τη σημασία, π.χ. *οστό* – *κόκαλο*, *άνθος* – *λουλούδι*, *άσπρος* – *λευκός* κ.λπ. Η επιλογή του ενός συνωνύμου αντί του άλλου εξυπηρετεί διαφορετικούς στόχους (σχετίζεται μάλιστα με τους **πραγματολογικούς παράγοντες**, που θα δούμε στη συνέχεια), καθώς πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι απόλυτη συνωνυμία μεταξύ δύο λέξεων δύσκολα υπάρχει.
- οι σχέσεις **υπερωνυμίας / υπωνυμίας**. *Υπερώνυμη* είναι μια λέξη που περιλαμβάνει τη σημασία μιας άλλης, π.χ. *ζώο* (υπερώνυμη) – *σκύλος* (υπώνυμη), *έπιπλο* (υπερώνυμη) – *καρέκλα* (υπώνυμη). Συχνά τα υπερόνυμα υποκαθιστούν τα υπώνυμά τους, με συνέπεια αυτά να χάνουν τα ειδικότερα χαρακτηριστικά τους. Π.χ. η υπερόνυμη λέξη *ξένος* χρησιμοποιείται συχνά αντί των υπωνύμων *τουρίστας* ή *μετανάστης*, που διαφέρουν όμως σημασιολογικά μεταξύ τους.

- β.** οι **πραγματολογικοί παράγοντες**, που είναι:
- το **επίπεδο ύφους** (π.χ. φιλικό, οικείο, λαϊκό, επίσημο, τυπικό κ.λπ.). Πρβ. *πεθαίνω – τα τινάζω, έφυγε – ξεκουμπίστηκε.*
 - η χρήση **ειδικής γλώσσας**, όπως στην επιστήμη, π.χ. *ήπαρ – συκώτι.*
 - το **πώς συνδυάζονται μεταξύ τους οι λέξεις**, π.χ. *λέμε παραθέτω γεύμα και όχι δίνω γεύμα ή λέμε λευκή σημαία και όχι άσπρη σημαία κ.λπ.*
- γ.** οι **συντακτικές – λειτουργικές ιδιότητες κάθε λέξης** (δηλαδή αν μέσα σε μια πρόταση είναι υποκειμένο ή αντικείμενο ή κατηγορούμενο ή προσδιορισμός κ.λπ.).
- δ.** η **εκφραστική δύναμη κάθε λέξης**. Π.χ. λέξεις όπως *πελώριος, τεράστιος, γιγάντιος* έχουν μεγαλύτερη εκφραστική δύναμη από το *πολύ μεγάλος*.
- ε.** οι **επικοινωνιακές προθέσεις του πομπού**. Π.χ. η επιλογή της λέξης *μυρίζει* δηλώνει ευγένεια και λεπτότητα εκ μέρους του ομιλητή σε σχέση με το *βρομάει* ή το *βρομοκοπάει*.

Ας δούμε αν έχουμε κατανοήσει τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή μιας λέξης*

- 1.9.** Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις επιλέγοντας την κατάλληλη λέξη από τις συνώνυμες που δίνονται στις παρενθέσεις, ανάλογα με τα συμφραζόμενα και το ύφος του λόγου.
- α.** των τιμών εμπόδισε τη μεγάλη κατανάλωση των προϊόντων. (*Η άνοδος – Το ανέβασμα*)
- β.** Είναι πολύ χαρούμενος, γιατί ο γιος του στο πανεπιστήμιο. (*πέρασε – εισήχθη*)
- γ.** αποτελεί βασική πηγή πλούτου για πολλές χώρες. (*Η αλιεία – Το ψάρεμα*)
- δ.** Ο νεαρός άνδρας κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. (*πέθανε – τα τίναξε*)

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

- ε. Ο αρμόδιος υπουργός εγγυήθηκε ότι θα εξασφαλίσει τη(ν)
 λειτουργία της διοικητικής μηχανής. (ρυθμική – εύρυθμη)
- στ. Δεν είχε διαβάσει μαθηματικά και στο διαγώνισμα έδωσε
 κόλλα. (λευκή – άσπρη)
- ζ. Ήπιε το γάλα του και έφυγε γρήγορα για να προλάβει το
 σχολικό. (απνευστί – μονορούφι)
- η. Στην περιοχή δεν υπήρχε κανένα ανθρώπινης παρουσίας.
 (ίχνος – απομεινάρι)
- θ. Μετά το ατύχημα οι αρχές έσπευσαν να τους γονείς, διαβεβαι-
 ώνοντάς τους ότι τα παιδιά τους ήταν ασφαλή. (γαληνεύσουν – καθησυχάσουν)
- ι. Διαμαρτύρεται συνεχώς ότι πονάει, αλλά οι εξετάσεις του βγήκαν καθαρές.
 Νομίζω ότι είναι κατά φαντασίαν (άρρωστος – ασθενής)

1.10. Με τη βοήθεια του λεξικού βρείτε στο παρακάτω κείμενο τα συνώνυμα των λέξεων που έχουν υπογραμμιστεί. Η αντικατάσταση των συγκεκριμένων λέξεων από τα συνώνυμά τους επηρεάζει το ύφος του κειμένου και, αν ναι, γιατί;

Σφυρηλατημένα από διάπυρο πόνο και πάθος τα κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας, πώς να μην τσακίζουν την αλισάχνη της λήθης των αιώνων; [...] Έτσι συμβαίνει χιλιάδες χρόνια τώρα. Κάθε που σαστίζει η ανθρωπότητα από τα αδιέξοδά της στρέφεται στους Έλληνες κλασικούς. Είναι βαθιές εκείνες οι στιγμές που ενεργοποιείται η παγκόσμια μνήμη και τη διασώζει. Ορά¹ η ανθρωπότης τον δακρυόεντα² ουρανό του τεχνικού πολιτισμού και ανοίγει τους κρουνούς της μακρινής Ελληνίδας σκέψης, που φώτισε την πορεία του πνεύματος. Το αρχαιοελληνικό πνεύμα ρανίζει³ τη μικρότητά μας και ανασαίνουμε πάλι. Ο κάθε αιώνας έχει ένα λόγο να επιστρέφει στους προγόνους μας.

Γ. Σταματοπούλος, εφημ. *Ελευθεροτυπία* (διασκευή)

1. **ορά:** βλέπει (από το αρχαίο ρήμα *ὄραω* -ῶ). 2. **δακρυόεις:** γεμάτος δάκρυα. 3. **ρανίζει** (λόγιο): ραντίζει.

Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου *

• Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Η τροχαία ερευνά τα αίτια που προκάλεσαν το πολύνεκρο
στην εθνική οδό Αθηνών-Λαμίας.
α. ατύχημα **β.** δυστύχημα
2. Λόγω της πολύμηνης πολιορκίας τα τρόφιμα εξαντλήθηκαν. Οι πολιορκημέ-
νοι υπέφεραν τώρα από έναν σκληρότερο εχθρό, τον
α. λιμό **β.** λοιμό
3. Πρέπει να είμαστε ρεαλιστές και να μην τρέφουμε σχετι-
κά με τις επαγγελματικές δυνατότητες που ανοίγονται μπροστά μας.
α. ψευδαισθήσεις **β.** παραισθήσεις
4. Η των μαθητών καταφεύγει στα φροντιστήρια για να εξα-
σφαλίσει την είσοδό της σε μια ανώτερη ή ανώτατη σχολή.
α. πλειοψηφία **β.** πλειονότητα
5. Η της ελευθερίας αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες συμ-
φορές για τον άνθρωπο.
α. στέρηση **β.** υστέρηση
6. Στη συνέχεια η συζήτηση γύρω από τις επιρροές που δέ-
χτηκε ο καλλιτέχνης από την παραδοσιακή μουσική.
α. περιστράφηκε **β.** στράφηκε
7. Λόγω του καύσωνα η περιορισμένη μετακίνηση των ηλι-
κιωμένων στους δρόμους.
α. συνίσταται **β.** συνιστάται

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

8. Για να πάρετε το πιστοποιητικό, πρέπει να υποβάλετε
στην αρμόδια υπηρεσία.
α. αίτηση β. αίτημα
9. Το της πείνας είναι ανυπόφορο.
α. αίσθημα β. συναίσθημα
10. Η του στα μαθηματικά βελτιώθηκε στο δεύτερο εξάμηνο.
α. απόδοσή β. επίδοσή

Κριτήριο Αξιολόγησης*

A. Κείμενο

[...] Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά: κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόση ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες. Ο ίδιος νόμος ισχύει και όταν ακόμα πρόκειται για φυσικά φαινόμενα: «Ήλιος ουχ υπερβήσεται μέτρα» λέει ο Ηράκλειτος: «ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης επικουροι εξευρήσουσιν»¹.

Συλλογίζομαι πως δεν αποκλείεται ολωσδιόλου να ωφεληθεί ένας σύγχρονος επιστήμονας, αν στοχαστεί τούτο το απόφθεγμα του Ίωνα φιλοσόφου. Όσο για μένα συγκινούμαι παρατηρώντας πως η συνείδηση της δικαιοσύνης είχε τόσο πολύ διαποτίσει την ελληνική ψυχή, ώστε να γίνει κανόνας και του φυσικού κόσμου. [...]

Γ. Σεφέρης, απόσπασμα από την ομιλία του στη Στοκχόλμη κατά την τελετή απονομής του Βραβείου Νόμπελ το 1963

1. Ήλιος ουχ ... εξευρήσουσιν: δεν πρέπει ο Ήλιος να ξεπερνά το μέτρο· διαφορετικά, οι ίδιες οι Ερινύες θα προσφερθούν ως βοηθοί της Δικαιοσύνης.

B. Ασκήσεις

1. α. Μιλώντας στο παραπάνω απόσπασμα ο Σεφέρης για τη χώρα του, ποια χαρακτηριστικά της επισημαίνει;
- β. Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσε να ωφεληθεί ένας σύγχρονος επιστήμονας από το απόφθεγμα του Ηράκλειτου «Ήλιος ουχ υπερβήσεται ... εξευρήσουσιν»;

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

2. Από ποιες προτάσεις αποτελούνται οι παρακάτω περίοδοι του κειμένου και πώς συνδέονται μεταξύ τους;

– *Συλλογίζομαι πως ... τον Ίωνα φιλοσόφον.*

– *Όσο για μένα ... και του φυσικού κόσμου.*

3. *Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια:* Η περίοδος αποτελείται από δύο προτάσεις που συνδέονται μεταξύ τους παρατακτικά. Να συνδέσετε τις δύο αυτές προτάσεις υποτακτικά.

4. Να σχηματίσετε προτάσεις με καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου.

αγαθό, παράδοση, αλλοιώσεις, χάσμα

Γ. Παραγωγή λόγου

Σ' ένα άρθρο που προορίζεται για δημοσίευση στην εφημερίδα του σχολείου σας να αναφερθείτε στις πολλές και συχνά αντιφατικές όψεις που παρουσιάζει η σύγχρονη Ελλάδα.